

Eindelijk betere bescherming voor klokkenluider?

Vogelvrij

Doordat klokkenluiders misstanden aan het licht brengen verliezen ze vaak hun werk en inkomen. Kamerlid Ronald van Raak (SP) wil hen wettelijk beter beschermen met een 'huis voor de klokkenluiders.' Minister Donners plan voor een 'verwijspunt' voor klokkenluiders acht hij 'niet onafhankelijk.'

tekst Loek Kusiak

“Je gaat geestelijk langs de afgrond en soms er overheen. Collega's die vrienden waren, keerden me de rug toe en voor de werkgever ben ik een ongewenst element dat hij het liefst wil dumpen.” Het zijn de woorden van een anonieme klokkenluider, werkzaam bij een middelgroot afvalverwerkend bedrijf waar tegen de regels is geknoeid met gevaarlijke stoffen en vervuilde grond.

Ze zijn er bij tientallen, verhalen als deze, waarbij werknemers melding maken van bedreigingen voor de volksgezondheid, corruptie of fraude en daardoor niet zelden hun baan verliezen, pensioenschade oplopen en berooid achterblijven. Ronald van Raak, Tweede Kamerlid voor de Socialistische Partij, dient dit najaar een initiatiefwet in om klokkenluiders in Nederland eindelijk te beschermen. Nu worden ze nog vaak getreiterd. De geschiedenis van bekende klokkenluiders, zoals Bos (bouwfraude), Schaap (onveiligheid reactor Petten) en Spijkers (ondeugdelijke mijnen krijgsmacht) laten volgens Van Raak zien dat mensen die misstanden melden, en dat niet anoniem doen, in ons land vogelvrij zijn. “Grote bedrijven en ook branches als de zorgsector en het onderwijs hebben wel spelregels en codes, zoals vertrouwenspersonen of een commissie integriteit om misstanden aan te melden, maar vaak is het vooral *window dressing* om aan het protocol te voldoen. Als puntje bij paaltje komt, zie je dat deze organisaties de eigen codes uit angst voor negatieve publiciteit en vervelende externe onderzoeken niet serieus nemen. Door deze doofpotcultuur raken klokkenluiders in een moreel dilemma. Ze willen hun eigen integriteit bewaren maar denken ook aan de toekomst van hun

organisatie.” Vaak zijn het de meest loyale werknemers, maar de werkgever erkent hun dilemma niet. “Het zogenaamde gebrek aan loyaliteit leidt dan ook vaak tot ontslag, zogenaamd om een arbeidsconflict op te lossen, of tot een afkoopsom om verder de mond te houden over de misstand.”

“We hebben een ernstig probleem met onze bestuurscultuur”

Zeurkousen

Sinds 2002 is er het College Integriteit Overheid (CIO), waar sinds de oprichting circa vijftig zaken zijn behandeld. In 2008 verscheen een vernietigend rapport over het CIO. De commissie, concludeert het rapport, functioneert slecht en heeft geen enkele misstand opgespoord. “Nog nooit is een klokkenluider in het gelijk gesteld,” zegt voormalig klokkenluider Gerrit de Wit, voorzitter van de uit ervaringsdeskundigen bestaande Expertgroep Klokkenluiders. “De CIO wordt door klokkenluiders zelfs een ‘anti-klokkenluiderscommissie’ genoemd. Volgens

verklaard

naar de pers gelekte berichten heeft CIO-voorzitter Drupsteen klokkenluiders weggezet als 'zeurkousen en moeilijke mensen die denken dat ze helden zijn, maar die alleen maar problemen met hun baas hebben.' Natuurlijk zijn er gevallen waarop dit van toepassing is. Maar bij klokkenluiders moet de vraag centraal staan: meldt de melder echt een misstand? Het CIO doet daar geen onafhankelijk onderzoek naar en is daar ook niet voor ingericht. Die club bestaat uit ambtenaren en bestuurders die deel hebben uitgemaakt van het establishment, de overheid dus."

De Expertgroep ondersteunt sinds haar formele oprichting als stichting in 2010 150 klokkenluiders met juridische hulp. Uit circa 25 volgens De Wit ernstige zaken die klokkenluiders hebben aangekaart en die in onderzoek zijn, blijkt dat overheidsinstanties "het meest betrokken zijn bij misstanden als fraude, falend toezicht op jeugdzorg, het tolereren van overtredingen

"Een voorstel van niks"

op het gebied van milieu-, arbeids- en bedrijfsveiligheid." Kamerlid Van Raak pleitte in 2007 al voor een onafhankelijk fonds, dat moet voorkomen dat klokkenluiders door hoge juridische kosten in armoede vervallen. De Kamer stemde er mee in, maar toenmalig minister Ter Horst beperkte de regeling tot ambtenaren en politie-agenten. In het wetsvoorstel dat binnenkort naar de Kamer gaat, en waarvan Van Raak denkt dat er een Kamermeerderheid voor te vinden is, wil hij regelen dat er voor alle werknemers een 'huis voor klokkenluiders' komt. Dat 'huis' wordt ondergebracht bij de Nationale Ombudsman. "Want die is echt onafhankelijk en geniet veel vertrouwen," aldus Van Raak. "Het 'huis' gaat bepalen of je klokkenluider bent of niet. Bij rancune over je werkgever kun je naar de vakbond of de ondernemingsraad gaan. Maar als je op goede gronden misstanden meldt, dan kan het 'huis' je beschermen en is ontslag niet mogelijk. Verder gaat het 'huis' juridisch helpen en psychologisch ondersteunen. Want de strijd van de klokkenluider is eenzaam en uitputtend."

Het wetsvoorstel van Van Raak moet een adequaat antwoord zijn op het voorstel van minister Donner van afgelopen voorjaar voor een 'verwijspunt' voor klokkenluiders, een 'commissie waar klokkenluiders terecht kunnen voor informatie, advies en doorverwijzing naar instanties.' Gerrit de Wit schiet Donners plannen aan flarden: "Een voorstel van niks. Het wordt geen onafhankelijk orgaan, zoals wij Donner nadrukkelijk hebben geadviseerd. Het wordt een verlengstuk van de overheid dat verwijst naar bestaande overheidsdiensten. Dan weet je het wel. Het betekent een verdere verslechtering van de positie van klokkenluiders. Nederland loopt daarin ook ver achter bij andere EU-landen, zoals Engeland waar wel een onafhankelijke bescherming van klokkenluiders bestaat."

Veiligheidskundigen

Hoogleraar bestuurskunde Mark Bovens van de Rijksuniversiteit Utrecht, deskundige in de juridische strijd van klokkenluiders, betitelt het verwijspunt van Donner als "een wonderbaarlijke hybride constructie." Bovens: "Werknemers uit de private en publieke sector worden nu wel gelijkgetrokken. Dat is wel >>

een voordeel. Maar het plan van Donner voorziet niet in een onderzoeksfunctie. Ik zie liever een goede wettelijke regeling die ook garandeert dat de klokkenluider niet ontslagen kan worden.”

De Nederlandse Vereniging voor Veiligheidskunde (NVVK) heeft sinds 2005 een eigen beroepscode met daarin een eigen regeling voor klokkenluiders. Jurist, veiligheidskundige en zelfstandig adviseur Rob Poort is voorzitter van de commissie wet- en regelgeving van de NVVK. “Als een veiligheidskundige intern niet verder komt met een klacht kan hij de NVVK inschakelen. Tot op heden is slechts één kwestie behandeld, een conflict tussen twee veiligheidskundigen in een academisch ziekenhuis. Kennelijk weet onze beroepsgroep zaken die niet door de beugel kunnen en die blijven voortduren, via de overlegkanalen van de eigen organisatie op te lossen.”

Veiligheidskundigen of arbo-professionals kunnen zelf klokkenluider zijn, maar ook doorgeefluik van een klokkenluider in hun bedrijf. In beide situaties raadt Poort raadt veiligheidskundigen aan de hardnekkig onveilige situatie eerst schriftelijk te melden bij de chef. “Als rapporteren via de lijn, de vertrouwenspersoon of arbodienst niet helpt, kun je in laatste instantie nog publiciteit zoeken of de kwestie doorspelen naar de vakbond. Stilzwijgen is nooit goed. De meeste leden bij de NVVK willen wel de klok luiden als geëigende wegen geen soelaas bieden en zijn ook voorstander van een onafhankelijke en overkoepelende begeleiding van klokkenluiders.”

Poort adviseert om ook vaker de ondernemingsraad in te schakelen om misstanden aan te kaarten. “Veiligheidskundigen doen dat nog te weinig. Een OR heeft genoeg middelen en bevoegdhe-

den om misstanden in een organisatie aan de kaak te stellen. Het grote probleem zit wellicht bij de kleinere bedrijven, met minder dan 50 werknemers, waar geen OR is, maar waar wel totaal drie à vier miljoen mensen werken. Wie daar anoniem een misstand meldt, wordt meestal snel getraceerd door de leiding.”

Verzichte bestuurscultuur

Een klokkenluider voert volgens Gerrit De Wit van de Expertgroep “een oorlog die uit tien, vijftien veldslagen” bestaat. “Klokkenluiders zijn mensen die bij naam bekend zijn, wat nodig is in verband met de validiteit van het onderzoek naar de misstand. Vandaar dat ze ook wettelijke bescherming verdienen. Klokkenluiders zijn geen tipgevers die naar kliklijnen belten maar verder anoniem wensen te blijven.”

De Wit verloor dertien geleden zijn baan omdat hij fraude bij zijn toenmalige werkgever, het ministerie van VROM, aankaarte. Ondanks procedures voor klokkenluiders was ook in zijn geval de conclusie dat er een “arbeidsconflict” was en de verhoudingen verstoord waren. De Wit: “We hebben een ernstig probleem met onze bestuurscultuur, die verzicht is door angst, stilzwijgen, elkaar afrekenen. Klokkenluiders probeert men te neutraliseren om op hogere niveaus banen en belangen te beschermen. Men laat de misstand niet zelden onderzoeken door de instantie of de inspectiedienst die eerder nota bene zelf geen gehoor gaf aan het verzoek tot opsporen van de misstand.”

Loek Kusian is freelance-journalist.